

În mai multe locuri din „Citind *Lolita* în Teheran”, Azar Nafisi mărturisește că a suferit o serie de tulburări psihologice. Pentru numeroșii comentatori occidentali, asta nu pare a dilua autenticitatea conținutului cărții, câtă vreme astfel de mesaje fac parte din discursul dominant, astăzi, referitor nu numai la Iran, ci și la islam și Orient în general. Cât de fondate și necontradictorii pot fi ele pentru iranieni, odată ce compatrioata lor se bucură de o *susținută* credibilitate în țările din Vest?

Nafisi relatează povestea unei fete, care, după spusele uneia dintre discipolele sale, Nasrin, ar fi fost deținută într-o închisoare din Iranul postrevoluționar. Asta n-ar însemna mare lucru, dar aflăm, cu surprindere, că e singura femeie încarcerată, iar motivul deținerii e, nici mai mult, nici mai puțin, frumusețea ei incredibilă! Întemnițată mai mult de o lună, în urma unor acuzații de imoralitate, cu totul inventate, fata ar fi fost violată de nenumărate ori de către gardienii închisorii. Povestea ei s-a răspândit repede în închisoare pentru că fata nu era închisă la un loc cu deținuții politici. Prietena i-ar fi povestit lui Nafisi, care o citează, cum fecioarele erau măriate, fără acceptul lor, cu gardieni, pentru ca, mai târziu, să fie executate de către aceștia sub pretextul că fecioarele ucise în acest mod ar ajunge în paradis. Chiar dacă admitem că lucrurile povestite sunt adevărate, ar trebui să ne întrebăm, atunci, de ce gardienii ar omorî o fetiță de 12 ani, care, aflăm tot de la Nafisi, căutându-și mama, alerga fără interdicții prin închisoare. Pare că atât scriitoarea iraniană, cât și ... gardienii au uitat subit „filozofia” fundamentalismului!

În „Can the Subaltern Speak? Speculation on Widow Sacrifice” (1998), Gayatri Chakravorty Spivak explică suficient de clar cum campania britanică dusă, în India, împotriva ritualului arderii pe rug (*sati*) a văduvei împreună cu soțul decedat a fost un efort uriaș al colonialiștilor pentru a salva, în termenii lor, femeile cu ten închis de cruzimea bărbatului cu ten mat. Nu știm dacă explicația lui Spivak e un argument pentru cazul nostru, dar niciun iranian, dintre cei cu care am discutat în România, buni musulmani, n-a crezut o iotă din oroarea povestită de Nafisi în cartea ei. Chiar dacă ne dă asigurări că faptele sunt reale, credem că e vorba despre vreo inserție... ficțională.

Acuzațiile sunt cu atât mai șocante și mai periculoase, cu cât Nafisi le asociază cu ideologia opozanților ei și a islamului. În lipsa unor probe concrete, le putem considera eronate ori înșelătoare (mai ales pentru cititorii onești, care vor să afle ce se petrece cu *adevărat* în Iranul postimperial), iar, în câteva secvențe, fructul unei imaginații ciudate ca aceea cu care ni se mărturisește că apetitul sexual al bărbaților poate fi potolit numai prin ... zoofilie!

Nu poți decât să crezi că scriitoarea iraniană a dus o viață retrasă, poate deliberat, departe de cunoașterea unor evenimente mondiale depășind mediul intelectual pe care îl frecventează. Pasajul ce evocă strângerea de mână cu M. Bahri e un semn al ignoranței sale în materie de cultură și lege islamică. În altă parte, pretinde că, atunci când a izbucnit războiul (cu Irakul), luptătorii în vârstă de la 10 la 16 ani au plecat pe front cu „cheile paradisului” în buzunar și cu promisiunea că vor putea, morți fiind, să se bucure în sfârșit de toate plăcerile de care au fost privați cât au trăit. O fi Iranul țară islamică, și fundamentalistă pe deasupra, dar din Evul Mediu până acum, de la „asasinii” lui Hassan ben al-Sabbah până la Khomeiny, a trecut ceva vreme!...

De la început până la sfârșit, Nafisi face eforturi considerabile pentru a

Disimulări orientaliste

Citind printre rânduri la... Teheran (II)

apăra cauza feminină, poziție promoțională subliniată de către Roksana Bahramtash, în articolul „The War on Terror. Feminist Orientalism and Orientalist Feminism” (în „Critique: Critical Middle Eastern Studies”, nr.2, 2005). Credibilitatea, bat-o vina! Conform statisticilor, pe vremea șahului, femeile nu constituiau decât o minoritate a populației universitare a țării, în timp ce astăzi, ele formează 64% din contingentul universitar iranian, conform unei legi a egalității promulgate imediat după victoria revoluției islamice. Nafisi pretinde că în universitatea unde preda, existau două organizații studențești, dintre care, una era presupus numită „Jihadul islamic”. Într-adevăr, în campusurile universitare iraniene, acționează mai multe organisme studențești, dar de ce ar avea nevoie un regim islamic, atât de dur, în viziunea lui Nafisi, ubicuu și oniscient pe deasupra, de câte o organizație teroristă în fiecare universitate?

Într-un pasaj „emoționant”, scriitoarea iraniană ridiculizează cinematograful iranian de după 1980, tratându-l, în exclusivitate, drept pură propagandă ideologică. N-aș pune mâna în foc că nu-i așa. O republică islamică trăiește, mai cu seamă la începuturile ei, și din asta, spre fericirea sau nefericirea ei. Dar nu ni se amintește nimic despre succesele internaționale ale filmului iranian, despre premiile obținute la diferite festivaluri de către unii regizori din Iran! Realitatea e din nou depreciață. Ce să crezi când afli că șeful cenzurii, numit, mai târziu, director al unui nou canal de televiziune, e aproape orb? Din datele pe care le avem, nu există niciun post birocratic oficial corespunzător acestei descrieri. Scriitoarea nu are suficiente informații despre Iranul de astăzi sau nu vrea să le aibă, în condițiile în care dorim să o credităm cu dorința de a oferi un text autentic, după cum ne avertizează încă de la începutul cărții.

Autoritatea cu care vorbește în numele tuturor iranienilor pune cititorul pe gânduri. Toți cei care trăiesc în republica islamică, toți cunosc și resimt profund tragedia și cruzimea la care îi supun guvernării. Se pare că Nafisi a uitat ce ne spusese despre fanaticii din campusurile universitare, despre prorevoluționari. Continuând să se contrazică, ea admite, într-un alt capitol, că la funeraliile ayatollahului Khomeiny a participat un număr extrem de mare de oameni.

Nici nu ne mai mirăm că, în sistemul ei de valori, iranienii sunt, cu măruntă excepție, inferiori, iraționali, săraci cu duhul, needucați, chiar perversi sexual și că nu se pot salva decât impregnându-se de filozofia și gândirea occidentale și reconsiderându-și în întregime viața tradițional-musulmană. Când gândești așa, nu te doare să-ți imaginezi sinonimia „intelectual” – „occidentalizat”, chiar dacă pari să ignori că plăcerea ca păcat sau iubirea fizică în scopul procreării nu sunt noțiuni islamice. E curios că Nafisi concepe și simte lumea în mod *orientalist*, deși nu arată că îi este familiară opera lui Edward W. Said, atât de cunoscut în mediile universitare iraniene.

Voi stărui asupra unui pasaj din „Citind *Lolita* în Teheran”, ce spulberă, în opinia mea, orice umbră de autenticitate

și credibilitate a întregii cărți. Scriitoarea iraniană mărturisește că una dintre discipolele sale, cu care ne-am mai întâlnit, Nasrin, avea doar 13-14 ani când urma, în mod oficial, cursuri la Universitatea Teheran. Câteva pagini mai încolo, Nafisi menționează că numai tinerii cu legitimație de student puteau intra în campusul universitar, bine îngrădit și păzit, și că se considera a fi o mare sfidare a ordinii publice să intri în universitatea fără carte de identitate. Doar rebelii reușeau să facă asta escaladând zidurile și scăpând, astfel, de vigilența gardienilor de la intrare. Date fiind aceste circumstanțe, cum poți crede că o fetiță de 14 ani neîmpliniți ar fi putut urma cursurile Universității Teheran?

În contextul *orientalist*, schițat în prima parte, nu putem evita unele paralele și asemănări între „Citind *Lolita* în Teheran” și romanul grafic „Persepolis”, al lui Marjane Satrapi. Aceeași viziune asupra lumii islamice iraniene „prelucrată” în Europa de Vest. Aproape același ton. Multe dintre ilustrațiile cărții s-ar potrivi și textului scris de către Azar Nafisi. Aflăm iarăși că iranienii sunt smintiți, iar explicațiile pe care ni le furnizează Satrapi în legătură cu credințele religioase și cultura islamică sunt greu de crezut.

Povestea ineptă cu „cheile” ce duc în paradis revine în forță, conform rețetei „miraculoase” de percepție *orientalistă*. Citești, vezi imaginile ce susțin textul și te crucești. Fiul menajerei familiei Satrapi ar fi primit o cheie de plastic aurită și i s-ar fi spus că dacă va merge la război și va cădea pe câmpul de luptă, această cheie îl va duce sigur în rai. Mai mult, menajera „recunoaște”, în continuare, că fusese credincioasă toată viața ei, dar că-și pierduse credința din cauza unor astfel de tertipuri propagandistice! Satrapi nu e departe de Nafisi când pretinde că toți copiii erau duși pe front (în timpul războiului irakiano-iranian) cu forța și hipnotizați, pentru a fi apoi masacrați pe câmpurile de luptă. Oferind o versiune eronată asupra istoriei, scriitoarea repetă, la rândul ei, acuzația după care tinerele fete ar fi fost maritate forțat cu gardienii închisorilor și violat ca să fie, mai târziu, executate. Doar explicarea acestor atrocități e diferită.

Dar având în vedere că cele două opere (la care putem adăuga romanul „Septembrie în Shiraz”, scris de către Dalia Sofer) se înscriu în discursul *orientalist* al Occidentului, autenticitatea lor e îndoielnică. Cât privește „cheile”, de exemplu, nu e nevoie să facem cercetări istorice aprofundate spre a afla adevărul. Să ne amintim că peste un milion de iranieni au luptat în teribilul război (1980-1988), jumătate dintre ei pierind. Dar mulți trăiesc încă, ducând o viață normală, unora li s-au luat interviuri, apărute și în publicații occidentale, s-au scris numeroase cărți despre grozăviile acestor înțeleștări inutile până la urmă și s-a înfiripat chiar o literatură de front. Nicăieri nu găsim, nici măcar în lucrările de ficțiune, vreo aluzie la o astfel de „practică”. N-ar fi surprinzător ca, într-o zi, cineva să avertizeze că Pentagonul le furnizează trupelor americane staționate în Irak sau Afghanistan cheile ... pa-

radisului? Ar fi nevoie de cercetări spre a se stabili că e un simplu zvon? Majoritatea cetățenilor americani s-ar gândi, desigur, că e vorba de ... propagandă. Caricaturizând societatea iraniană de astăzi, ceea ce, într-o convenție ficțională, ar fi un demers literar firesc, astfel de cărți, obțin premii importante în lumea occidentală, mai mult, devin repede, chiar mediocre fiind, best-selleruri internaționale.

„Citind *Lolita* în Teheran” trimite și la o altă carte scrisă de către Betty Mahmood, „Not without my daughter”, ecranizată cu succes. Mahmoody, a cărei ședere în Iran a fost de scurtă durată, dă o altă versiune a vieții din această țară și, evident, a fugii din Occident. Variațiuni pe aceeași temă *orientalistă*. Din romanul ei aflăm diferențe insurmontabile între culturile occidentală și orientală. Avem deja senzația de *déjà-vu*. Iranienii sunt murdari, intriganți, corupți, violenți, ostili, leneși, gata să ucidă, dar și neorganizati, imprevizibili, brutali. O lume cu atâtea „calități” găsești rar! O tradiție la care acest popor ține foarte mult e aruncată în penibil și derizoriu: autoarea descrie cum iranienii se așază turcește la masă pentru a putea „ataca” mai bine mâncarea, ca o turmă de animale sălbatice. Singurele ustensile pe care le folosesc în timpul mesei sunt niște polonice mari amintind de lingurile gigantice. Cei mai mulți se ajută de mâini cu generozitate și, în câteva secunde, hrana dispare ca și cum n-ar fi fost. Această adevărată punere în scenă e însoțită deseori de o persană cacofonică! După Mahmoody, în societatea aceasta bizară, mulți copii suferă de malformații congenitale, având înfățișări strâmbe și ciudate. Dușul zilnic pare a fi un straniu obicei occidental pentru aceste mulțimi de iranieni cu aspect sinistru. Țara i se pare că e o ciudată simfonie de damnați, cu cerșetori mergând din ușă în ușă, luptând pentru supraviețuire, strigând după ajutor. După opinia ei, unii iranieni încearcă să imite cultura occidentală, dar eșuează din cauza lipsei lor de... sofisticare. Se plânge, printre altele, că pizza iraniană n-are un gust așa bun, în timp ce iranienii îi apreciază pe toți cei care și-au făcut studiile în Statele Unite.

Fără a îndrăzni să abordeze unele probleme ce țin de mentalitatea iraniană autentică, descrierea fenomenelor psihice e inedită. Mahmoody îi vede pe iranieni ca pe niște ignoranți în cel mai înalt grad, dotați cu un temperament infantil. Nu e de mirare că, în discursul *orientalist*, timpul n-are nicio valoare în ochii iranianului mijlociu sau că locuitorii acestei țări nu fac baie decât o dată pe an.

Comentariile surprinzătoare asupra modului de a fi al iranienilor, ignoranța în materie de istorie sau lege islamică, interpretarea arbitrară a legilor sociale sunt consecințe ale unei „cunoașteri” ce nu se bazează pe experiențele trăite în această „oribilă țară”, ci pe surse occidentale. Precum Nafisi, Sofer și Satrapi, Mahmoody declară senin că de fiecare dată când un gardian (*pasdar*, în persană) arestează o femeie pentru a o executa, bărbații o violează mai cu seamă în virtutea „existenței” unui proverb curios: „O femeie nu trebuie să moară niciodată virgină”. Despre validitatea acestuia să nu mai vorbim!...

Coperta ediției publicate în 1989 arată o femeie a cărei față, cu excepția ochilor, e complet acoperită cu un voal (*tchador*, în persană). În realitate, femeile iraniene nu-și acoperă fața. În *nuce*, e „morală” acestor cărți. Vălul ce acoperă fața femeii de pe coperta cărții lui Mahmoody e purtat și de către autoarele noastre. Doar că acesta le acoperă și *ochii*...

Gheorghe IORGA